

Ferdo Gestrin

GOSPODARSTVO NA SLOVENSKEM IN VOJNA KRAJINA

(Nekateri aspekti gospodarske zgodovine)

Gospodarstvo na Slovenskem je bilo v 16. in 17. stoletju prav tako kakor gospodarstvo hrvaških dežel, čeprav na drugačen način, povezano z Vojno krajino. Pomembna razlika je bila v tem, da je bilo vse gospodarsko-družbeno življenje ostan- kov Hrvaške usmerjeno predvsem v obrambo pred Turki, da je bil ves gospodarski razvoj podrejen vojno-obrambnim potrebam,¹ kar seveda za slovenske dežele nikakor ne velja. Slovenske dežele so, sicer, stale pred isto turško nevarnostjo, bile so, vklju- čene v obrambne napore, vendar so živele v vse bolj varnem zaledju Vojne krajine vse bolj normalno življenje brez neposrednih pritiskov nevarnosti.

Gospodarstvo slovenskih dežel in Vojna krajina v obravnavanem obdobju imata brez nekih skupnih vzročnih pogojenosti sorazmerno zelo skladne časovne razvojne etape, ki naj jih tu na kratko označim.

V slovenskih deželah je čas od začetkov 16. stoletja dalje obdobje precejšnje gospodarske prosperitete, čas, ko se močnejše uveljavljajo elementi zgodnjega kapi- talizma. V povezavi s prehodno trgovino, zlasti s kožami in govedom, med Ogrsko in Italijo (Marke, Benetke) in tudi z mednarodnimi povezavami tedanjega sloven- skega gospodarstva se ustvarjajo v glavnih trgovskih središčih že znatni trgovski kapitali. V trgovini in proizvodnji se ti kapitalistični elementi krepe še velik del 16. stoletja tudi pod vplivom italijanskih trgovcev in podjetnikov, ki se naseljujejo v slovenskih krajih. Ob cehovski obrti so nastajale sedaj proizvodne oblike zgod- njega kapitalizma (založništvo — Verlagssystem, začetne oblike manufaktur), ki so bile deloma tesno vezane na fužinarstvo, kjer je še vse do 70. let proizvodnja rasla. Idrijski rudnik živega srebra, je tedaj sodil med največja zgodnjekapitalistična pod- jetja v Evropi sploh. Se vse do 70. let so v trgovini akumulirane kapitale investirali tudi v neagrarno proizvodnjo. Nato pa je sledil zastoj. Že po sredi 16. stoletja je upadel promet s kožami prek slovenskega ozemlja, v začetku 70. let pa je sledil še preokret v trgovini z govedom, kjer so domače trgovce zamenjale beneške družbe. Po letu 1579 je doživelo krizo tudi železarstvo in fužinarstvo, s tem pa je bila pri- zadeta tudi mednarodna, izvozna trgovina slovenskih dežel, v kateri so bili železni proizvodi pomembno blago.²

Sledilo je nato sorazmerno dolgo obdobje gospodarske stagnacije in zastal je razvoj v smeri zgodnjega kapitalizma. V tej situaciji je dobivala kot tržišče vedno večji pomen tudi Vojna krajina, zlasti v obliki oskrbe z vsem potrebnim. Šele od prve polovice 17. stoletja je začenjal zopet vzpon gospodarstva v slovenskih deželah, ki se je kazal zlasti v ponovni rasti trgovskega kapitala, v pojavu tako imenovanih grosistov, to je velikih trgovcev, ki so prehajali nato tudi v drugo gospodarsko de- javnost. To je v začetnih desetletjih 18. stoletja pripeljalo do pojava merkantilizma in manufakturnega kapitalizma, tudi v slovenskih deželah.³

Tudi v razvoju Vojne krajine moremo razlikovati v obravnavanem času nekako tri razvojne faze. Prva traja od 1527, ko je Ferdinand, novi ogrski in hrvaški kralj, zagotovil hrvaškemu plemstvu pomoč pri obrambi dežel proti Turkom, pa do orga-

¹ Prim. I. Karaman, Osnovne socijalno-ekonomske determinante četrstoljetnog razvitka grada Kar- lova i njegove regije, v Simpozij o Petrovoj gori, Zagreb 1972, str. 67 sl. in tam navedena literatura.

² F. Gestrin, Gospodarstvo in družba na Slovenskem v 16. stoletju (Oris razvoja), Zgodovinski časopis 16 (1962), str. 5 sl.; isti, Trgovina slovenskih dežel z italijanskimi ob koncu srednjega veka in v 16. stoletju, Zgodovinski časopis 29 (1975), str. 89 sl.

³ Prim. V. Valenčič, Ljubljanska trgovina v 16. in 17. stoletju, Razprave 2, Iz starejše gospodarske in družbene zgodovine Ljubljane (Zbornik razprav), Ljubljana 1971, str. 97 sl.; isti, Ljubljanski trgovec in bankir Caharija Walldreich (1623—1682), Zgodovinski časopis 26 (1972), str. 317 sl.

nizacijske ureditve Vojne krajine v 70. letih 16. stoletja. V tem času, ko so turška osvajanja omejila hrvaške dežele na ostanke ostankov, so izgrajevali obmejni obrambni pas z vedno večjim številom trdnjav in vojakov — krajišnikov. Vojno krajino, urejeno po kapitanijah, so delili na Slavonsko in Hrvaško vojno krajino (1568), prvo s središčem v Varaždinu (1575, varaždinski generalat) in drugo v novo zgrajenem Kárlovcu (1579, karlovški generalat). Leta 1578. je prišla Vojna krajina pod ingerenco notranjeavstrijskega nadvojvode s sedežem v Gradcu.

Od konca 70. let do konca dolge vojne (1593—1606) sledi nekakšno prehodno obdobje, ko se po bitki pri Sisku in miru ob reki Zitvi uveljavi v avstrijsko-turške odnose status quo in je prenehala neposredna velika turška nevarnost. Zatem je nastopila naslednja faza, ko se je začela Vojna krajina z masovnim doseljevanjem krajišnikov spreminjati iz vojaške institucije v posebno, od hrvaškega sabora in plemstva neodvisno ozemlje, podrejeno neposredno vladarju oziroma njegovemu dvornemu vojnemu svetlu. Šele tako imenovana dunajska vojna (1683—1699) zaključuje tretjo fazo razvoja Vojne krajine. Z novimi avstrijsko-turškimi mejami, osvoboditvijo velikega dela ogrskega in hrvaškega ozemlja začenjajo nove razvojne tendence, še posebej v gospodarstvu.

Slovenske dežele so bile že od začetkov Vojne krajine povezane z njo. Vladar je namreč največji del bremen za vzdrževanje krajine prenašal na svoje dedne dežele, ki so bile za obrambo pred Turki še kako zainteresirane. Od začetka 30. let 16. stoletja so te dežele prevzemale vedno večje davčne obveznosti za obrambo. Občasna podpora je postala stalna obveza vzdrževanja. Hrvatske dežele same teh stroškov nikakor niso zmogle.⁴ Sredi stoletja je bila Štajerska dolžna vzdrževati Slavonsko krajino, Kranjska in Koroška pa sta imeli v oskrbi Hrvaško krajino. Sredstva za obrambo, to je vzdrževanje Vojne krajine, so določali v obliki davkov glede na gillno osnovo. Če je v 30. letih Kranjska prispevala manj kakor 10.000 gld letno, a Štajerska in Koroška skupaj največ do 31.000 gld, so sredi stoletja bile te vsote že bistveno večje. Štajerska je npr. 1546 odobrila 56.480 gld za Vojno krajino, leta 1555 pa celo 174.000 gld. Kranjska s Koroško sta leta 1566 odobrili 43.000 gld, po letu 1588 pa so vsote narasle celo na 73.000 gld in več.⁵ Po nekaterih ocenah oziroma podatkih naj bi štajerski, kranjski in koroški stanovi do leta 1594 odobrili za Vojno krajino okoli 21 milijonov goldinarjev skupne pomoči.⁶ Po podatkih, ki jih je odkril V. Simoniti,⁷ je bila ta vsota nekoliko nižja, a še vedno je dosegla 17,2 milijona goldinarjev (Štajerska je v letih 1547—1594 dala 10.698.683 gld, Koroška od 1536 dalje 4 milijone, a Kranjska 2,5 milijona goldinarjev).⁸ Toda v tem času deželni stanovi že niso več vedno zbrali dovolj davkov za odobreno vsoto in so se zato zadolževali; zadolženost je pozneje vedno bolj naraščala. Leta 1594 so bili npr. kranjski stanovi dolžni 150.000 gld, 1605 že 200.000 gld, enajst let pozneje kar 700.000 gld in leta 1630 celo milijon goldinarjev. Sposojali so si pri domačih bankirjih za 6—7 % obresti.⁹ Celotni stroški za vzdrževanje Vojne krajine so se od konca 16. stoletja dalje ustalili na okoli 550.000 gld letno.¹⁰ V 17. stoletju stroški nato niso bistveno naraščali. Dejstvo pa je, da je velik del proračuna deželnih stanov šel za kritje Vojne krajine. Tako so leta 1628 štajerski deželni stanovi dali samo za plače v Slavonski krajini stacioniranih oficirjev, najemnikov in krajišnikov 295.787 gld, kar je bilo blizu 30 % vseh izdatkov dežele. Toda leta 1634 so dali celo blizu 50 % vseh dohodkov za krajišnike, njihovo oskrbo, oborožitev, vpoklic, za oskrbovanje trdnjav

⁴ F. Močanin, Vojna krajina do kantonskoga uredenja 1787, v Vojna krajina, Zagreb 1984, str. 23 sl.

⁵ Leta 1544 je vojni davek na Hrvaškem, dika, prinesel le 1327 goldinarjev dohodka, F. Močanin, o. c., str. 26.

⁶ Prim. V. Simoniti, Doprinos Kranjske financiranju protuturske odbrane u 16. stoljeću, v Vojna krajina, Zagreb 1984, str. 208, op. 28 in 31.

⁷ J. Loserth, Innerösterreich und die militärischen Massnahmen gegen die Türken im 16. Jahrhundert, Graz 1934, str. 130 sl.; B. Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda 3, Ljubljana 1956, str. 119 sl.; F. Močanin, o. c., str. 30.

⁸ V. Simoniti, o. c., str. 210 sl.

⁹ S. Villan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1961, str. 322.

¹⁰ Zgodovina narodov Jugoslavije 2, Ljubljana 1959, str. 369.

in plače notranjeavstrijskih vojnih svetnikov v Gradcu.¹¹ Toda ko govorimo o teh visokih nominalnih številkah, moramo imeti pred očmi sočasno veliko razvrednotenje denarja, na kar je pri nas prvi opozoril S. Vilfan.¹² Realna vrednost teh vsot je v primerjavi z vrednostjo denarja v drugi polovici 16. stoletja vsaj dvakrat in več nižja.

Ne glede na to pa moremo trditi, da so bili stroški za vzdrževanje Vojne krajine veliko breme za notranjeavstrijske dežele. Iz tega dejstva je v slovenskem zgodovinišju tudi zraslo, in prevladalo mnenje, da je ta obveznost negativno vplivala na gospodarski razvoj slovenskih dežel. Vendar se zdi, da je dejstvo drugačno. V prvem obdobju Vojne krajine so slovenske dežele doživljale gospodarsko prosperiteto in za nastalo krizo vzroke ni iskati v Vojni krajini, v drugi polovici 17. stoletja pa je prav z oskrbo Vojne krajine v veliki meri povezovan nastanek grosistov in zopet začetni gospodarski dvig slovenskih dežel. Če so namreč za vzdrževanje Vojne krajine dana sredstva bila debet, imamo na drugi strani tudi kredit. Saj je celo že velik del za obrambo namenjenih sredstev pritekal nazaj v dežele ali pa celo odtekel ni. Tudi krog ljudi, ki so imeli od simbioze slovenskih dežel z Vojno krajino koristi, ugodnosti, ni bil ravno majhen. Vsekakor je zajel ta proces predstavnike vseh družbenih razredov oziroma slojev, čeprav je vendar zopet res; da so bili poglavitni dobički od vsega tega omejeni na sorazmerno ozek krog ljudi.

Poglejmo, kaj je Vojna krajina prinašala gospodarstvu slovenskih dežel v tem obdobju. Najprej bi označili splošne gospodarske pojave, temu pa bi sledil opis po posameznih družbenih razredih.

Agrarna proizvodnja z izjemo v prvih desetletjih Sulejmanovih osvajanj zaradi turškega pustošenja in plenjenja v slovenskih deželah ni utrpela velike škode, oziroma je bila ozemeljsko omejena in se je relativno naglo obnavljala.¹³ Pač pa se je agrarna proizvodnja v drugi polovici 16. stoletja in dalje marsikje celo povečevala zavoljo naraščajoče trgovine z žitom in žitnih potreb v Vojni krajini. Tako so npr. širša območja južne in vzhodne Štajerske (okolica Maribora, Slovenske Bistrice, Konjic, Celja; ozemlje med Ptujem in Ormožem), pa vzhodna Dolenjska, Bela krajina in nato še okolica Ljubljane na Kranjskem postali kraji, kjer so nabavljali žito za potrebe Vojne krajine. V zvezi s tem so zemljiški gospodje prav na teh območjih v večji meri poskušali obnoviti pridvorna gospodarstva (Gutswirtschaft), so večali tlako in kmete prisilno vključevali v svoje trgovske posle.¹⁴ Toda kmet je tudi sicer povečeval svoj delež v neagrarni dejavnosti.

V neagrarni proizvodnji se v tem obdobju deloma tudi zavoljo turške nevarnosti, obrambe in Vojne krajine kaže določen napredek. Povsod v mestih se v tem času povečuje število obrti, novih obrti in obrtnikov.¹⁵ Večeto zlasti posamezne dejavnosti. Vzemimo samo primer gradbenih del v zvezi s fortifikacijo. Koliko je bilo obnovljenih mestnih obzidij, notranjih prezidav mest, zgrajenih novih utrd in kmečkih taborov. Koliko sredstev in naporov je bilo potrebno za sodobno utrditve mnogih gradov in vseh važnejših mest bliže turške meje.¹⁶ V tem obdobju tudi na slovenskih tleh zrastejo posamezne oblike izdelovanja orožja, strelnega orožja.¹⁷ Zavoljo oskrbe

¹¹ H. Valentinitsch, Die Windische Grenze und das steirische Proviantwesen vom letzten Viertel des 16. bis zur zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts, v Siedlung, Macht und Wirtschaft, Graz 1981, str. 521.

¹² S. Vilfan, Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege aus der Sicht der Ranzionierungen, der Steuern und der Preisbewegung, v Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege, Grazer Forschungen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Band 1, Graz 1971, str. 193 sl.

¹³ Prim. J. Sumrada, Turški vpadi in pustošenje podeželja, prispevek, napisan za simpozij o Vojni krajini v Beogradu aprila 1986.

¹⁴ Zgodovina agrarnih panog, II. zvezek Družbena razmerja in gibanja, str. 84 sl., 198 sl. (Pogl. Zemljiška gospodstva, S. Vilfan); H. Valentinitsch, o. c., str. 524 sl.

¹⁵ Prim. I. Slokar, Rokodelstvo in industrija v Ljubljani od konca srednjega veka do leta 1732, Razprave 3, Ljubljana 1972, str. 55 sl.; V. Valenčič, Pregled ljubljanskega obrtništva v 17. stoletju, prav tam, str. 143 sl.

¹⁶ Prim. P. Fister, Arhitektura slovenskih protiturskih taborov, Ljubljana 1975; J. Curk, O utrjevanju slovenještajerskih mest v 16. stoletju, Kronika 30 (1982); isti, O utrjevanju Ptuja v sredini 16. stoletja, CZN 16 (1980), str. 109 sl. in druge razprave istega avtorja; I. Voje, Analiza načrtov Ljubljane iz 16. in 17. stoletja, v Zgodovina Ljubljane, Ljubljana 1984, str. 140 sl.; N. Šumi, Arhitektura XVI. stoletja na Slovenskem, Ljubljana 1966 in tam navedena literatura; isti, Arhitektura XVII. stoletja na Slovenskem, Ljubljana 1969.

¹⁷ F. Tremel, Der Frühkapitalismus in Innerösterreich, Graz 1954, str. 94 sl.

Vojne krajine pa so ob koncu obravnavanega obdobja in v začetku 18. stoletja nastajale na Slovenskem tudi prve manufakture sukna. Tako so koroški stanovi verjetno v Celovcu začeli z manufakturno proizvodnjo sukna, s katerim so bili dolžni oskrbovati krajišnike v Hrvaški krajini. Po 18. letih proizvodnje je suknarna 1719 prenehala z delom. Le šest let pozneje pa so začeli kranjski deželni stanovi s proizvodnjo sukna za Vojno krajino v Selu blizu Ljubljane.¹⁸

Trgovina je z izgradnjo in obstojem Vojne krajine in z njeno oskrbo dobila novo tržišče, ki je kmalu postalo za slovenske dežele važnejše od ostankov ostankov Hrvaške. Ti so bili v obravnavanem obdobju povezani s srednjeevropskim prostorom in gospodarskim dogajanjem prvenstveno prek slovenskega ozemlja. Prek njega so sedaj v smeri zahod—vzhod šle poglobitne trgovske poti do Vojne krajine, ki je vedno bolj organizirana, in do njenih trdnjav, zlasti še potem ko sta Varaždin in Karlovac postala sedež posebnih generalatov.¹⁹ Trgovske poti v smeri od Drave proti jugu in vloga Reke so izgubljale na pomenu. Že leta 1520 je nadvojvoda Ferdinand ukazal, naj se trgovski promet zaradi turške nevarnosti prenese na ceste proti Trstu, ki resnično vedno bolj pridobiva na pomenu.²⁰ Šele proti koncu 16. stoletja in po dolgi vojni se zopet oživlja trgovina na Reki in drugih kvarnerskih pristaniščih in z njo promet v smeri proti Dravi. Po malem začenju v tej smeri zopet rasti tranzitni, izvozni in uvozni promet, pojavlja se tudi turško blago. Na Reko prihajajo zopet trgovci iz Italije, zlasti iz Mark, ki se v mestu tudi naseljujejo. Večino obravnavanega obdobja pa so trgovino in kupčevanje z Vojno krajino vendar obvladovali predvsem ljudje iz slovenskih krajev.²¹

Slovenske dežele so imele torej od Vojne krajine poleg varnosti še gospodarske ugodnosti. Največje koristi — gledano na dolgi rok — je imelo od tega deželno plemstvo. Fevdalci notranjeavstrijskih dežel so imeli v Vojni krajini vse donosnejše službe, iz njihovih vrst so bili poveljniki kapetanij in generalatov. V Slavonski krajini so prevzemali oficirske službe člani štajerskih, a v Hrvaški krajini člani kranjskih in koroških plemiških družin. Njihovi člani so sedeli tudi v novo nastalih vojaških uradih, zlasti v dvornem vojaškem svetu v Gradcu. Pogosto so bili tudi najvišji predstavniki preskrbovalnih uradov. Iz podatkov, kolikor jih poznamo, je razvidno, da so plače oficirjev znesle kar visok odstotek davčne obveze, ki so jo deželni stanovi letno dajali za Vojno krajino.²²

Toda fevdalci so znali pridobiti na svojih položajih še razne druge dohodka in materialne ugodnosti.²³ Poseben vir dohodkov operativnih oficirjev v tem obdobju, ko je bila na meji skoraj neprestana mala vojna, je bil zlasti vojni plen, dalje odškodnina za ujetnike ali izkupiček zanje ob prodaji za sužnje in končno tudi razni darovi, ki so si jih medsebojno občasno izmenjavali visoki funkcionarji Vojne krajine in bosanskega pašaluka. O teh vrednostih naš najbolje seznanjajo zapuščinski inventarji posameznih fevdalcev, ki so bili v službi na meji. Iz njih spoznamo razno turško blago, ki je bilo v njihovi lasti in ki je zavlojo kakovosti, izjemnosti, a tudi mode bilo tedaj v srednjeevropskem prostoru zelo cenjeno in zaželeno. Posamezniki so imeli kar lepo število takih predmetov. Grof Wolf Engelbert Turjaški je imel npr. po inventarju iz leta 1558 v svojem delu gradu Žužemberk skoraj 200 takih stvari (tekstilne izdelke, tepihe, orožje, konjsko opremo in turške konje, usnjene izdelke itd.). Ti dragoceni predmeti so bili le izjemoma predmet trgovine, prišli so v last fevdalcev mimo nje. Pač pa je verjetno, da so le-ti tako blago prodajali naprej.²⁴

¹⁸ J. Sorn, Začetki suknarne kranjskih deželnih stanov, *Zgodovinski časopis* 6/7. (1952/3), str. 665 sl.

¹⁹ I. Karaman, o. c., str. 70.

²⁰ F. Gestrin, Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja, *Ljubljana 1965*, str. 113 sl.

²¹ F. Gestrin, Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem, *Ljubljana 1972*, str. 52 sl.

²² *Zgodovina narodov Jugoslavije*, o. c., str. 360; F. Moacanin, o. c., str. 31; H. Valentiniš, o. c., str. 521 sl.

²³ F. Moacanin, Pokušaji sporazumevanja između hrvatskog plemstva i vlaha varaždinskog generalata u 17. stoljeću, v *Vojna krajina*, Zagreb 1984, str. 275.

²⁴ AS, Zapuščinski inventarji, Fasc. I, zv. 2 — 1558.

Fevdalci — oficirji so turške ujetnike odličnejšega rodu zamenjavali za svoje ujetnike pri Turkih ali za odškodnino, ki ni bila majhna. Navadno ujetnike, ki jih je bilo od šrede 16. stoletja vedno več, pa so plemiči ali uporabljali kot delovno silo na svojih posestvih ali pa so jih prodajali kot sužnje celo v Italijo.²⁵ Prodaja turških ujetnikov — ne le vojaških oseb — se pogosteje javlja v 17. stoletju. Cene so bile zelo različne. Leta 1603 je bila cena mladega Turka 20 forintov. Leta 1674 pa so prodali 6 Turkov za 690 forintov. Kakšen je bil izkupiček za 21 turških ujetnikov, ki so jih 1684 s posebnim spremnim pismom kranjskega deželnega glavarja prodali v Italijo, ne vemo.²⁶

Posebno donosno je bilo vključevanje stanov in posameznih fevdalcev v oskrbo Vojne krajine z žitom, s katerim so od prehoda iz 16. stoletja krajišnike deloma celo plačevali. Prvi pojavi oskrbovanja z žitom se kažejo že v prvi polovici 16. stoletja, po letu 1550 pa je bila oskrba po deželah že organizirana in je imela svoje institucije in, personal. Štajerski stanovi so oskrbovali z žitom Slavonsko krajino, in so imeli žitna skladišča v Ptuj, Celju, Radgoni, Zagrebu in Varaždinu. Hrvaško krajino pa so oskrbovali kranjski in koroški stanovi, a žitna skladišča so imeli v Novem mestu, na Reki in v Karlovcu; vsi pa manjše shrambe tudi v mnogih utrdbah znotraj Vojne krajine.²⁷ Žito za oskrbo Vojne krajine so stanovi v glavnem kupovali v štajerskih in kranjskih krajih. Če žita doma ni bilo, so ga pač kupili zunaj dežele. Prodajali so ga predvsem fevdalci, ki so imeli posestva bliže hrvaškim mejam oziroma v bližini skladišč.²⁸ Včasih pa so stanovi jemali žito kot nadomestilo deleža davka, ki naj bi ga fevdalec plačal. Žito so za stanove nakupovali proviantni mojstri, toda posamezni fevdalci so bili tudi neposredni liferanti. Svojega žita so prodali tudi za nekaj tisoč do deset tisoč goldinarjev.²⁹ Štajerski stanovi so v 17. stoletju za Vojno krajino nakupovali letno precej različne količine žit, njegova nakupna vrednost se je gibala od 1,4 % do 11,7 % vseh izdatkov dežele, kar je zneslo tudi do 89.527 gld na leto. Pri tem so vsi dobro zaslužili, še toliko bolj, ker so eni kakor drugi pri kupijah ali pri plačilu krajišnikov goljufali.³⁰

Tudi pri oskrbi Vojne krajine s suknom so deželni stanovi pridobili kar precejšnje vsote od tistih, ki so bile namenjene za oskrbo Vojne krajine. S suknom so oskrbovali že zgodaj tudi domače najemnike, ki naj bi služili v krajini. Tako so leta 1561 kranjski stanovi opremili 150 domačih strelcev iz sodnih okrajev Postojna, Prem in Gotnik s suknom karasje, iz katerega so napravili oblačila.³¹ Za dobavo sukna, s katerim so krajišnikom tudi poravnali del plačila, so stanovi praviloma sklepali pogodbe z dobavitelji za daljšo dobo let in za velike vsote.

Vojna krajina je dajala zaslužek v veliki meri tudi podložnikom, predvsem v obliki kmečkega kupčevanja in pa s tovarništvom. Izredno pomembno blago kmečke trgovine je bila sol, z njo je kmet stoletja dolgo kupčeval od morja v bližnje slovensko zaledje do Drave in na Hrvaško. Cela področja so se ukvarjala s solno trgovino. Kupčevanje s soljo je seglo neposredno v Slavonijo do Zagreba in na Hrvatsko, torej tudi v Vojno krajino, ali pa so jo, že v Krškem, Brežicah in Kostanjevici zamenjali za žito ali drugo blago, manj pa za denar.³² Kljub vsem poskusom vladarja, ki je iz finančnih vzrokov, da bi povečal dohodke, posegal v solno trgovino s poli-

²⁵ Prim. I. Voje, Naseljevanje turških zarobljenikov u slovenačkim zemljama u XVI i XVII veku, JIC 8 (1969), str. 38, 41 sl.; isti, O usodi turških ujetnikov v slovenskih deželah v XVI. in XVII. stoletju, ČZN (1972), str. 256 sl.; isti, Vplivi osmanskega imperija na slovenske dežele v 15. in 16. stoletju, Zgodovinski časopis 30 (1976), str. 11 sl.; I. Božić, Dubrovnik i Turska, pogl. Odkupljanje roblja, Beograd 1952, str. 326–339.

²⁶ I. Voje, Vplivi osmanskega imperija, o. c., str. 13.

²⁷ H. Valentinitš, o. c., str. 522; F. Gestrin, Trgovsko prometni položaj Novega mesta, v Novo mesto 1365–1965, Maribor–Novo mesto 1969, str. 139.

²⁸ Na Štajerskem so ga prodajale npr. fevdalne rodbine Schrottenbach, Wagensberg, Trautmansdorf, Herberstein, na Kranjskem pa zlasti Auerspergi.

²⁹ Npr. leta 1608 je prodal prezident notranjeavstrijske komore von Wagensberg za 10.125 goldinarjev žita. — H. Valentinitš, o. c., str. 525.

³⁰ H. Valentinitš, o. c., str. 526 sl.

³¹ AS, DSK I, Fasc. 136 a, zap. št. 231 — 1561 jan. 21. Podatek mi je dal na razpolago asistent Vasko Simoniti, za kar se mu lepo zahvaljujem.

³² S. Vilfan, K zgodovini kmečkega kupčevanja s soljo, Kronika 10 (1962), str. 135 sl.; F. Gestrin, Trgovina slovenskega zaledja, o. c., str. 148 sl.

cijskimi rēdi, monopoli in apalti, že od 1534 dalje, je kmet ohranil to trgovino — sprva tudi ob podpori plemstva — v svojih rokah; čeprav se je pri tem podajal tudi na tihotapske poti, da bi se izognil pristojbinam in »iblajtarjem«. Tudi ko so deželni stanovi prevzeli solni apalto, je ta propadel (1661).³³ Vendar pa so v 17. stoletju, ko se je krajiško prebivalstvo po dolgi vojni zelo povečalo, sol prek Reke uvažali tudi iz Apulije in jo razpečevali do Hrvaškega / Zagorja. Kmečko kupčevanje s soljo je sigurno doseglo v Vojni krajini tudi do več deset tisoč tovorov letno (cena soli pa se je gibala od okoli dveh do sedem goldinarjev zarstar).³⁴ Kmečko kupčevanje — tudi s soljo — je sodilo med bistvene poteze slovenskega gospodarstva v obravnavanem obdobju.

Posebej je v zvezi z Vojno krajino poudariti vlogo kmetov, ki so jo imeli kot tovarniki in prevozniki provianta, municije in orožja v skladišča oziroma v obrambne postojanke v sami Vojni krajini. Gre namreč za masovno vključevanje podložnikov v to dejavnost in v zvezi z njo za kar pomemben vir dohodkov. Kot primer naj navedemo nekaj podatkov za drugo polovico leta 1578. Že konec meseca junija sta kranjski deželni upravitelj in deželni namestnik zahtevala naj zemljiški gospodje iz raznih deželnih četrti pošljejo v Ljubljano 55 voz in 256 konj, ki so potrebni za prevoz municije v Vojno krajino. Konec julija se v Ljubljani po spisku pojavi 236 konj in 51 voz. Po aktu iz novembra istega leta so za prenos provianta uporabili 1400 tovarnih konj, poleg tega za prevoz topov in municije še nad 60 voz in nad 300 konj. Toda uporabili so še dodatne konje, ker sicer prevoza ne bi zmogli. Pri tem so mnogi podložniki poškodovali svoje konje in jih nekaj celo ugonobili. Podložniki so za opravljeno delo dobili plačilo, a za pogubljen in poškodovan konj odškodnino. Približno ob istem času so morali dati podložniki velesovskega samostana po ukazu deželnih stanov 32 voz z 96 konji in 84 ljudmi za prevoz provianta v Novo mesto. Do konca leta poznamo še nekaj manjših skupin podložnikov, ki so tvorili za Vojno krajino. V celoti moremo trditi, da so v drugi polovici omenjenega leta samo na Kranjskem uporabili okoli 2000 tovarnih konj in kakih 100 voz za prenos oziroma prevoz robe v Vojno krajino. Posamezni, čeprav ne ravno redki podložniki so pri tem verjetno veliko zaslužili, saj so imeli tudi po ducat in več, tudi po 19 tovarnih konj.³⁵

Z vključevanjem v trgovino z Vojno krajino in v njeno oskrbo so se okoristili tudi meščani, predvsem veliki trgovci. V prvem obdobju, ko je Vojna krajina šele dobivala organizacijske oblike in je bila prehodna kot tudi mednarodna trgovina še zelo donosna, pomen Vojne krajine v slovenskem mestnem gospodarstvu še ni bil velik. Stanje se je bistveno spremenilo zlasti po dolgi vojni. Tedaj se prav v povezavi z oskrbo Vojne krajine in širjenju trgovine na njenem ozemlju začnajo ustvarjati novi veliki trgovski kapitali na slovenskih tleh, se pojavlja nova tenka plast kapi talistov — trgovcev, bankirjev in poslovnéžev — tako imenovanih grosistov, ki so počasi prehajali vsaj deloma tudi v manufakturno proizvodnjo.

Toda že od vsega začetka ustvarjanja Vojne krajine se pojavlja posebna oblika trgovine v zvezi z vojnimi ujetniki. Odkupovanje vojnih ujetnikov, zlasti plemiškega izvora, je postalo za poslovne ljudi, še posebej za trgovce, ki so imeli vsaj posredne zveze s Turki, vabljev in lahko tudi zelo donosen posel. Za prvi večji primer odkupovanja ujetnikov vemo po Kacijanerjevem porazu pri Gorjanu 1537. leta. Tedaj je padlo v turško ujetništvo večje število fevdalcev iz slovenskih dežel. Kralj Ferdinand je svojemu obveščevalcu zagrebškemu trgovcu Ivanu Pastorju naročil, naj poižve, če jih je mogoče odkupiti. V Beogradu je Pastor izvedel, da Turki zahtevajo za 12 ujetnikov, 10.350 zlatih dukatov odkupnine. Ko se je Pastor vrnil s poti, je obvestil o tem kralja in sorodnike ujetnikov, ki naj bi mu sporočili, če so pripravljeni plačati od-

³³ S. Vilfan, K zgodovini, o. c., Kronika 11 (1963), str. 1 sl. in 5 sl.

³⁴ F. Gestrin, Mitinske knjige, o. c., str. 73, 336 sl., 353 sl.

³⁵ AS, DSK, Fasc. 146 a, št. 248, sign. Stan. I f 211 sl. Za podatke se zahvaljujem asistentu V. Simoni-tiju. Prim. še F. Gestrin, Marginalije k Valenčičevi razpravi o tovarništvu na Kranjskem, Zgodovinski časopis 36 (1982), str. 350.

kupnino. Sam bi položil ali v Budimu, ali v Pešti za celotni znesek sukna, na kar bi Turki izpustili ujetnike. Pastorju se je torej obetal dober posel. Vendar ne vemo, kako se je zadeva zaključila. Dejstvo je, da takga posla ni bilo, malo in so šli v veliki meri prek Dubrovnika.³⁶

Ko se je v drugi polovici 16. stoletja utrdila organizacija Vojne krajine in se je hkrati uredila organizacija oskrbe krajišnikov, so se vanjo vključili tudi meščanski trgovci. Postajali so liferanti žita in oskrbovalci sukna za Vojno krajino, zlasti še potem, ko so krajišniki dobivali del svojih plač tudi v žitu in suknu. V drugi polovici 16. stoletja so kranjskim in koroškim stanovom dobavljali sukno še augsburški trgovci v Beljaku.³⁷ Trgovci so dobivali tudi službo oskrbnikov oziroma upraviteljev proviantnih uradov v posameznih mestih, kjer so bila skladišča. Eni kakor drugi pa so tudi sicer trgovali na drobno in debelo po krajih Vojne krajine, zlasti pa v obeh središčih, Varaždinu in Karlovcu. V večjem obsegu moremo slediti temu razvoju od prehoda v 17. stoletje dalje. Že leta 1596 je bil proviantni upravitelj v Novem mestu Kristof Steiner, tamkajšnji trgovec. Po letu 1603 je imel isto funkcijo tudi novo-meški sodnik in trgovec Andrej Rötter. Približno ob istem času je bil proviantni upravitelj v Karlovcu Andrej Jerič, prav tako sodnik in trgovec iz Novega mesta. S tem se potrjuje zadnje obdobje trgovske vloge Novega mesta v trgovini z Vojno krajino, ki je nato povsem prešla na Karlovac sam.³⁸

Od istega časa dalje lahko sledimo na Kranjskem in na Štajerskem delovanju posameznih trgovcev in poslovnežev, ki so se vključevali na veliko v oskrbovanje Vojne krajine in v trgovski promet z njo ter pri tem bogateli. Že v začetku 17. stoletja je ljubljanski trgovec Janez Marija Bosin zalagal kranjske deželne stanovce z raznovrstnim laškim in moravskim (iglavskim) suknom za potrebe Vojne krajine.³⁹ Ljubljanski meščanski dobavitelji so bili s precejšnjim deležem udeleženi pri dobavi žita za Vojno krajino. Eden izmed njih je bil tudi italijanski doseljenec Angelo della Porta v prvih desetletjih 17. stoletja. Okoli leta 1625 si je od deželnega kneza pridobil tudi apalto v trgovini s soljo, kar je bilo naperjeno proti kmečkemu kupčevanju s tem blagom.⁴⁰

Ljubljanski meščan Caharija Waldtreich, doma v Augsburgu, ki se je na veliko angažiral tudi za štajerske stanovce, kakor bomo še spoznali, je v zadnji četrtini tega stoletja opravljal za kranjske in koroške stanovce različne denarne in finančne posle v zvezi z Vojno krajino. Tako so plačo poveljniku Hrvaške krajine, karlovškemu generalu, izplačevali z njegovim posredovanjem. Leta 1680 je od graške komore oziroma kranjskih in koroških stanov dobil nad 10.000 gld za izplačilo raznih vojaških enot v Vojni krajini. Kranjski stanovi so mu približno tedaj izplačali 20.000 gld, ki so mu jih dolgovali, ker je založil to vsoto kot plačilo za izredno letno kontribucijo.⁴¹

Proti koncu 17. stoletja pa so bili močno povežani z Vojno krajino trije bogati ljubljanski trgovci in poslovneži: Jakob Schell von Schellenburg, Peter Anton Codelli in Franc Rigoni. Jakob Schell je posojal koroškim stanovom denar za plačilo vojnih kontribucij. Še večje vsote je posojal kranjskim stanovom, ki so mu do leta 1698 dolgovali že kar milijon goldinarjev. Oskrboval je koroške stanovce s suknom za vojaštvo v karlovškem generalatu. Sukno je nakupoval predvsem v Italiji. Za te posle je sklenil leta 1691 pogodbo za več let hkrati. Bil je že tedaj pobudnik za postavitev manufakture za sukno. Prosil je celo za tak privilegij in je v prošnji navajal, da bo suknarna preživljala več 100 ljudi in da bo denar, ki se sedaj troši

³⁶ J. Zontar, Obveščevalna služba in diplomacija avstrijskih Habsburžanov v boju proti Turkom v 16. stoletju, Ljubljana 1973, str. 55 sl.; I. Božič, o. c., str. 326 sl.

³⁷ J. Zontar, Villach und der Südosten. Zur Geschichte der wirtschaftlichen und verwandtschaftlichen Beziehungen Villachs und seiner Bewohner zu Krain, dem Küstenlande und Kroatien bis zum Ende des 16. Jahrhunderts, v 900 Jahre Villach. Neue Beiträge zur Stadtgeschichte, Villach 1960, str. 513 sl.

³⁸ F. Gestrin, Trgovsko prometni položaj Novega mesta, o. c., str. 138 sl.

³⁹ V. Fabjančič, Ljubljanski sejni in sodni zapiski II, tiskopis v Zgodovinskem arhivu Ljubljanskem, str. 586.

⁴⁰ V. Valenčič, Žitna trgovina na Kranjskem in ljubljanske žitne cene, Razprave SAZU 10/4, Ljubljana 1977, str. 22; F. Gestrin, Italijani v slovenskih deželah od 13. do 17. stoletja, Zgodovinski časopis 35 (1981), str. 233; S. Vilfan, Kronika 11 (1963), str. 5 sl.

⁴¹ V. Valenčič, Caharija Waldtreich, o. c., str. 324 in 327.

za nakup sukna (150.000 gld) ostal doma. Deželni glavarji je prošnjo podprli, a vlada je prošnjo zavrnila.⁴²

Peter Anton Codelli je bil sprva družabnik več bogatih ljubljanskih meščanov (Zergoll, Schellenburg), nato pa je obogatel tudi z dobavami za Vojno krajino (npr. čenedskega; to je italijanskega sukna za potrebe vojske). Ko sta delovali suknarni koroških stanov v Celovcu in kranjskih stanov na Selu pri Ljubljani, je Codelli za obe manufakturi dobavljal volno, zlasti iz Apulije.⁴³

Franc Rigoni pa je konec stoletja kranjske deželne stanove zalagal z denarjem. Zaradi turške (dunajske) vojne so se namreč izdatki za vojne potrebe in deželno obrambo bistveno povečali. Leta 1695 je Rigoni (z bratom Aleksandrom) namesto deželnih stanov izplačal 60.000 gld, ki sta jih štiri leta pozneje povečala še za 30.000 gld za potrebe Vojne krajine. Obresti za to vsoto so bile 6 %. Ko je pozneje Rigoni prevzel še dobavo konj za vojsko, ga je to uničilo. († 1705).⁴⁴

Na Štajerskem so se kljub veliki vlogi plemstva pri oskrbi Vojne krajine z žitom v te donosne posle vključevali tudi posamezni trgovci. Eden takih je bil ptujski meščan in italijanski doseljenec iz Bergama Matija Qualandro. Ta je posegal v trgovino z ogrsko živino proti Italiji in si leta 1631 zanj pridobil celo apalto. Skupaj s ptujskim meščanom Jožefom Masconom je dobil tudi apalto za žitno trgovino in postal žitni liferant za Vojno krajino, kar je bil do svoje smrti 1635. Z oskrbo Vojne krajine z žitom je nato nadaljevala družba, ki so jo sestavljali Jožefov brat Bernard Moscon, Karel Miglio in Janez Anton Campioni, oba verjetno doseljenca iz Milana. Podobno vlogo kot žitni liferant za Slavonsko krajino je imel tudi Hans Schauer, prav tako ptujski meščan in Qualandrov poslovni partner. Oba skupaj sta si zaradi trgovine z žitom pridobila posest v Posavju in Podravju.⁴⁵

V zadnji četrtini 17. stoletja pa je na Štajerskem kot dobavitelj Vojne krajine obvladoval posle ljubljanski trgovec, nam že znani Caharija Waldtreich. Bil je namreč v veliki meri udeležen pri oskrbi vojaštva v Vojni krajini in v garnizijah v štajerskih mestih ob ogrski meji. Ohranjene so njegove pogodbe s štajerskimi stanovi za dobave Vojni krajini. V zvezi s tem je imel zelo razvejano poslovanje; povezano tudi s siceršnjimi svojimi trgovskimi posli. Poleg postojank na Dunaju, v Benetkah in Trstu je imel poslovalnice v Gradcu, postojanko v Ptuj, kjer je imel pred smrtjo, za 16.738 goldinarjev blaga kot ostanek vojaških pošilk, in močno središče dejavnosti v samem Varaždinu. Tu je imela sedež njegova družba, ki je kreditirala varaždinskim trgovcem za blizu 25.500 goldinarjev blaga. Dobavljal je žito, sukno, in drugo robo, a posojal tudi deželnim stanovom in graški komori pri raznih obveznostih za Vojno krajino. Ob smrti je poleg ogromnega premoženja v blagu, premičninah in nepremičninah (že od leta 1659 je bil plemič) imel kar za 171.500 gld terjatev, skoraj za eno tretjino te vsote pri kranjskih in štajerskih stanovih, pri ljubljanskih in štajerskih trgovcih pa za blizu 68.000 goldinarjev. Njegovi dediči se s temi posli in dejavnostjo niso več ukvarjali.⁴⁶

Iz vsega navedenega bi vsekakor mogli zaključiti — seveda bi bilo treba to še bolje kvantifikacijsko potrditi — da udeležba slovenskih dežel pri kritju materialnih stroškov za Vojno krajino pomeni le eno — negativno — stran v njihovem gospodarskem razvoju. Drugo stran pa predstavlja korist, ki so jo slovenske dežele potegnile iz obstoja Vojne krajine. Velik del oddanega denarja, morda pa celo ves s presežkom, je v taki ali drugačni obliki pritekel nazaj. Vsekakor je dejstvo, da je bila ponovna rast slovenskega gospodarstva v 17. stoletju v veliki meri povezana z Vojno krajino.

⁴² Slovenski biografski leksikon 9, Ljubljana 1960, str. 215 sl.; I. Vrhovec, Jakob Schell pl. Schellenburg, Ljubljanski zvon 1888, str. 87 sl. in 164 sl.; V. Valenčič, Ljubljanska trgovina, o. c., str. 117 in 138; J. Sorn, Začetki suknarne, o. c., str. 665.

⁴³ V. Valenčič, Ljubljanska trgovina, o. c., str. 118; J. Sorn, Začetki suknarne, o. c., str. 665.

⁴⁴ V. Valenčič, Caharija Waldtreich, o. c., str. 341.

⁴⁵ F. Gestrin, o. c., str. 233; H. Valentinitich, o. c., str. 526.

⁴⁶ V. Valenčič, o. c., str. 320 sl.

Zusammenfassung

DIE WIRTSCHAFT IN SLOWENIEN UND DIE GRENZMARK

Ferdo Gestrin

Die Wirtschaft auf dem slowenischen Boden war im 16. und 17. Jahrhundert eng mit der sog. Militärgrenze verbunden. Der Landesfürst übertrug den größten Teil der Lasten für Organisation und Unterhalt der Grenzmark seinen Erbländern, die vom Beginn der dreißiger Jahre des 16. Jahrhunderts an mit immer höheren Steuerpflichten zur Verteidigung gegen die Türken, also für die Militärgrenze belegt wurden. Die Gesamtkosten für deren Unterhalt pendelten sich Ende des 16. Jahrhunderts auf 550.000 Gulden jährlich ein. Ungeachtet der voneinander abweichenden Schätzungen der Gesamtsumme, die von den innerösterreichischen Ländern allein im 16. Jahrhundert hierzu beigesteuert wurde, können wir behaupten, daß dies für sie eine schwere Last darstellte. Auf Grund dieser Tatsache kam es, in der slowenischen Geschichtsschreibung zur vorherrschenden Meinung, daß sich diese Belastung negativ auf die wirtschaftliche Entwicklung der slowenischen Länder ausgewirkt habe.

Die vorliegende Abhandlung stellt eine These auf, die im Gegensatz zu dieser Behauptung steht. Im ersten Zeitabschnitt, d. h. zur Zeit der Bildung der Militärgrenze, erlebten die slowenischen Länder eine wirtschaftliche Prosperität. Die Gründe für die wirtschaftliche Stagnierung oder Krise, die darauf folgte, sind nicht in der Grenzmark zu suchen. Doch läßt sich der wiederholte wirtschaftliche Aufschwung in den slowenischen Ländern gerade mit der Versorgung dieser Grenzmark und mit den Beziehungen zu ihr seit der Mitte des 17. Jahrhunderts in Verbindung bringen. Die Beziehungen der slowenischen Länder zur Grenzmark förderten die landwirtschaftliche Produktion infolge des wachsenden Getreidemarktes in der Grenzmark. Dank ihrer machte auch die nichtlandwirtschaftliche Produktion Fortschritte; auf dem slowenischen Boden entwickelten sich vereinzelte Formen der Herstellung von Schußwaffen, in Zusammenhang mit der Grenzmark wurden zu Beginn des 18. Jahrhunderts auch die ersten Tuchmanufakturen eingerichtet. Mit dem Ausbau und dem Bestehen der Grenzmark, mit deren Versorgung, gewann der Handel einen neuen Markt, der für die slowenischen Länder größere Bedeutung gewann als das restliche Kroatien. Die Grenzmark bot demnach den slowenischen Ländern nicht nur Sicherheit, sondern auch noch wirtschaftlichen Nutzen.

Den größten Nutzen, davon — auf die Dauer gesehen — hatte der Adel in diesen Ländern (Löhne für Offiziersposten, Einnahmen aus Lösegeldern für Gefangene oder aus deren Verkauf, aus dem Getreidehandel, aus der Versorgung der Grenzmark mit Tuchen usw.). Die Grenzmark bot auch den Untertanen Verdienstmöglichkeiten (Salzhandel, Verfrachtung und Transport von Proviant, Munition, Waffen usw.). Das Einschalten in den Handel mit der Grenzmark und in deren Versorgung machten sich auch die Bürger zu Nutze, vor allem Großhändler (auch als Proviantmeister). In Zusammenhang damit kommt es im 17. Jahrhundert zur Bildung eines neuen großen Handelskapitals auf dem slowenischen Boden, es entstand eine neue dünne Schicht von Kapitalisten (Händler, Bankiers, Geschäftsleute) — Grossisten, die langsam auch auf Manufakturproduktion übergingen.

Wir könnten schlußfolgern, daß ein Großteil der Mittel (vielleicht sogar mit einem Überschuß), die die slowenischen Länder für die Versorgung der Grenzmark lieferten, in dieser oder jener Form wieder zurückfloß. Auf jeden Fall bleibt es eine Tatsache, daß das erneute Wachstum der slowenischen Wirtschaft im 17. Jahrhundert in beträchtlichem Maße auf die Grenzmark zurückzuführen ist.

ZGODOVINSKI ČASOPIS (ZČ)

— osrednja slovenska historična revija

— glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije

Na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, v Ljubljani, Aškerčeva 12/I, telefon (061) 332 611, int. 209, lahko dobite naslednje zvezke »Zgodovinskega časopisa« (ZČ):

ZČ 1/1947 (ponatis 1977) — 1000 din	ZČ 26/1972, št. 3-4 (ponatis 1984) — 960 din
ZČ 2-3/1948-49 — razprodan	ZČ 27/1973, št. 1-2 — razprodan
ZČ 4/1950 — pred ponatisom	ZČ 27/1973, št. 3-4 — pred ponatisom
ZČ 5/1951 — pred ponatisom	ZČ 28/1974, št. 1-2 — razprodan
ZČ 6-7/1952-53 (ponatis 1986) — 4000 din	ZČ 28/1974, št. 3-4 — 1100 din (kmalu razprodan)
ZČ 8/1954 — razprodan	ZČ 29/1975, št. 1-2 — 800 din
ZČ 9/1955 — razprodan	ZČ 29/1975, št. 3-4 — 760 din
ZČ 10-11/1956-57 — razprodan	ZČ 30/1976, št. 1-2 — 640 din
ZČ 12-13/1958-59 — 2600 din (kmalu razprodan)	ZČ 30/1976, št. 3-4 — 560 din
ZČ 14/1960 — 1400 din (kmalu razprodan)	ZČ 31/1977, št. 1-2 — 760 din
ZČ 15/1961 — razprodan	ZČ 31/1977, št. 3-4 — 600 din
ZČ 16/1962 — razprodan	ZČ 31/1977, št. 4 — 440 din
ZČ 17/1963 (ponatis 1978) — 1100 din	ZČ 32/1978, št. 1-2 — 640 din
ZČ 18/1964 (ponatis 1980) — 1100 din	ZČ 32/1978, št. 3 — 440 din
ZČ 19-20/1965-66 (ponatis 1985) — 1400 din	ZČ 32/1978, št. 4 — 440 din
ZČ 21/1967 — 1800 din (kmalu razprodan)	ZČ 33/1979, št. 1 — 600 din
ZČ 22/1968, št. 1-2 (ponatis 1983) — 800 din	ZČ 33/1979, št. 2 — 520 din
ZČ 22/1968, št. 3-4 — 1100 din (kmalu razprodan)	ZČ 33/1979, št. 3 — 480 din
ZČ 23/1969, št. 1-2 — razprodan	ZČ 33/1979, št. 4 — 400 din
ZČ 23/1969, št. 3-4 — razprodan	ZČ 34/1980, št. 1-2 — 760 din
ZČ 24/1970, št. 1-2 (ponatis 1981) — 720 din	ZČ 34/1980, št. 3 — 320 din
ZČ 24/1970, št. 3-4 — pred ponatisom	ZČ 34/1980, št. 4 — 320 din
ZČ 25/1971, št. 1-2 (ponatis 1985) — 920 din	ZČ 35/1981, št. 1-2 — 640 din
ZČ 25/1971, št. 3-4 (ponatis 1986) — 1100 din	ZČ 35/1981, št. 3 — 360 din
ZČ 26/1972, št. 1-2 (ponatis 1980) — 1000 din	ZČ 35/1981, št. 4 — 320 din
	ZČ 36/1982, št. 1-2 — 560 din
	ZČ 36/1982, št. 3 — 320 din
	ZČ 36/1982, št. 4 — 320 din
	ZČ 37/1983, št. 1-2 — 520 din
	ZČ 37/1983, št. 3 — 320 din
	ZČ 37/1983, št. 4 — 360 din
	ZČ 38/1984, št. 1-2 — 680 din
	ZČ 38/1984, št. 3 — 480 din
	ZČ 38/1984, št. 4 — 520 din
	ZČ 39/1985, št. 1-2 — 840 din
	ZČ 39/1985, št. 3 — 720 din
	ZČ 39/1985, št. 4 — 680 din
	ZČ 40/1986, št. 1-2 — 1280 din
	ZČ 40/1986, št. 3 — 1000 din
	ZČ 40/1986, št. 4 — 1200 din

Člani zgodovinskih in muzejskih društev s poravnanimi tekočimi društvenimi obveznostmi imajo na navedene cene 25-odstotni popust, študentje pa 50-odstotni popust. Za nakup kompleta ZČ odobravamo poseben popust. Za naročila, večja od 3000 dinarjev, je možno brezobrestno obročno odplačevanje. Za naročila iz tujine zaračunamo 60-odstotni pribitek na cene knjižne zaloge. Pri poštnini nad 250 dinarjev zaračunamo dejanske poštne stroške.

Ponatis vseh zvezkov ZČ, ki so že razprodani, lahko naročite v prednaročilu po posebni nižji prednaročniški ceni.

Za prvih petindvajset letnikov ZČ je na voljo bibliografsko kazalo.

Publikacije lahko naročite in prejmete osebno na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, prav tako pa tudi po pošti.